

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

CÂHİZ'DAN
ARAPÇA KLASİK METİNLER
(Arapça/Türkçe)

Hased Risâlesi
Vatan Sevgisi Risâlesi
Sır Saklama ve Dili Koruma Risâlesi
(İNCELEME, METİN, TERCÜME)

Ramazan DOĞANAY

Ramazan DOĞANAY; Dr. Öğr. Üyesi

1990 yılında Aksaray’da doğdu. 2009 yılında lisans eğitime başladığı Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nden 2014 yılında mezun oldu. Aynı yıl Dumlupınar Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Hadis Bilim Dalı’na Araştırma Görevlisi olarak atandı ve Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde başlamış olduğu “*Medîne Hâricinden Gelenlerin Esbâb-ı Vurûd’a Etkileri*” adlı yüksek lisans tezini 2016 yılında tamamladı. Aynı yıl Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde başlamış olduğu doktora eğitimini “*Hadis Usulü Açısından Şeybani ile Şafii’nin Mukayesesi*” adlı doktora teziyle tamamladı. Halen Dumlupınar Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Hadis Anabilim Dalı öğretim üyesidir. *Haneî hadîs anlayışı, Şâfiî hadîs anlayışı, esbâbu’l-vürûd* ve *hicrî ilk üç asır* çerçevesinde akademik çalışmalarını sürdürmektedir.

Yayınlanmış eserleri:

1. *Peygamber Yurdunun Misafirleri ve Hadis*, Bursa: Emin Yayınları, 2022.
2. *Hadis İlminin Teşekkül Sürecinde Şeybânî ile Şâfiî’nin Rolü -Mukayeseli Bir İnceleme-*, İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2023.

CÂHİZ'DAN
ARAPÇA KLASİK METİNLER
(Arapça/Türkçe)

Hased Risâlesi
Vatan Sevgisi Risâlesi
Sır Saklama ve Dili Koruma Risâlesi
(İNCELEME, METİN, TERCÜME)

Ramazan DOĞANAY

Emin Yayınları 485

Câhız'dan Arapça Klasik Metinler

Hazırlayan
Ramazan DOĞANAY

Editör
Abdullah Çakır

1. Baskı Bursa, Haziran, 2023

Tasarım
M. Furkan ÖZDAMAR

Baskı/Cilt
Stüdyo Star Ajans Matbaacılık Ltd. Şti
Nilüfer Ticaret Merkezi 634. Sok. Bursa
Sertifika No: 48334

E M İ N Y A Y I N L A R I
Fethiye Mah. Kırlangıç Sok. No: 2 Nilüfer/BURSA
Tel: (0224) 2422898, Fax: (0224) 2412569
www.eminyayinlari.com.tr

© Bütün yayın hakları anlaşmalı olarak Emin Yayınları'na aittir. Kitap, yayıncının ve yazarın izni olmaksızın hiçbir surette (baskı, fotokopi, elektronik, manyetik, mekanik ve sesli ortamlarda ya da başka bir şekilde) kısmen veya tamamen çoğaltılamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI
Cataloging-in-Publication Data (CIP)
Câhız'dan Arapça Klasik Metinler
Ramazan DOĞANAY
1. Risale 2.Arap Edebiyatı 3. Edebiyat
ISBN: 978-625-8077-85-5
Sertifika No: 41427

İÇİNDEKİLER

TAKDİM	5
İÇİNDEKİLER.....	5
I. HASED RİSÂLESİ	13
A. Risâleye Dair Genel Bilgi.....	13
B. Hased Eden ve Hased Edilen Hakkında Risâle	20
Giriş	20
1. Hasedin Tanımı	20
2. Hasedin Sebepleri.....	21
3. Hasedin Sonuçları	22
4. Şeytanın ve Adem'in Oğlunun Hasedi	24
5. Hasedçinin, Kendisine Hased Edilen Kimse Hakkındaki Görüşü ve Yaptıkları.....	25
6. Hasedçinin Belirtileri	27
7. Abdullah b. Übeyy'in Hz. Peygamber'e Hasedi..	27
8. Komşuların Hasedi	29
9. Hasedçi, Hasedini Gizleyemez.....	30
10. İbn Zübeyr'in Benî Hâşim'e Hasedi	30
11. Yûsuf'un Kardeşlerinin Hasedi	32
12. Hasedçi Arkadaşa Gösterilecek Muamele	34
13. Hasedçi Kimseden Hiçbir Hayır Beklenmez	35
14. Cennette Hased Yoktur	38
15. Selamet, Hasedçiden Uzak Kalmadadır.....	40

II. VATAN SEVGİSİ / ÖZLEMİ RİSÂLESİ.....43

- A. Risâleye Dair Genel Bilgi 43
- B. Vatan Sevgisi-Hasretine Dair Risâle.....50
- Giriş 50
1. Risâlenin Telif Edilme Sebebi 51
2. Vatan Sevgisi/Hasreti Hakkında İnsanların
Söylemiş Oldukları Sözlere 51
3. Vatan Sevgisi/Hasreti Hakkında Filozofların ve
Bilge Kimselerin Söylemiş Oldukları Sözlere.....54
4. Vatan Sevgisi/Hasreti Hakkında Arapların
Söylemiş Oldukları Sözlere 56
5. Vatan Sevgisi/Hasreti Hakkında Arapların ve
Bedevîlerin Haberleri.....62
6. Vatan Sevgisi/Hasreti Hakkında Arapların
Şiirleri.....68
7. Vatana Dönüş Sevinci 79
8. Vatan Özlemi Hakkında Bazı Yöneticilerin
Hikâyeleri 81
9. Vatan Özlemi Hakkında Peygamberlerden
Gelen Bazı Rivâyetler.....83
10. Vatanını Sevmeyen Biri 85
11. Gurbette Olanın Vatanına Kavuşması İçin Dua.86

III. SIR SAKLAMA VE DİLİ KORUMA RİSÂLESİ 87

- A. Risâleye Dair Genel Bilgi 87
- B. Sırrı Saklama ve Dili Koruma Risâlesi 92
1. Risâlenin Telif Edilme Sebebi 92
2. Vücuttaki Bazı Uzuvar ve Görevleri 96
3. Konuşma Yeteneği 97

4. Haber Verme ve Haber Alma Sevgisi ve Sır Saklamayla İlişkisi.....	98
5. Sır Saklamanın Zorluğu ve İnsana Verdiği Izdırâb.....	101
6. Sırrın İfşâ Olmasının Neticeleri	103
7. Sırrı Bilme Yolları	106
8. Sır Saklama Hususunda Şüphencilğin (Sû-i Zan) Faydası	107
9. Sırrın Yayılmasını Etkileyen Faktörler	112
10. İnsanların Sırlarını Paylaşmalarının Nedeni	114
11. Sır Çeşitleri	119
12. Gıybet Hastalığı.....	120
13. Kişinin Kendi Kusurlarıyla Meşgul Olması Gerektiği Hakkında Bazı Rivâyet ve Sözlər.....	124
14. Gıybetçinin Yöntemi	130
15. Gıybet ve Gereksiz Konuşma Alışkanlıklarından Kurtulma Yolları.....	132
KAYNAKÇA.....	249

B. Hased Eden ve Hased Edilen Hakkında Risâle

Giriş

Allah sana esenlik versin, onurunu devam ettirsin, seni istikâmetle rızıklandırsın ve senden pişmanlığı kaldırsın.

Sen bana yazarak -Allah seni desteklesin- hasedin ne olduğunu, neden kaynaklandığını, göstergesi ve alametlerinin ne olduğunu; hased durumlarının ve hâllerinin nasıl bilineceğini; aşık ve gizli olanının hangi yolla öğrenileceğini; meçhul ve malumunun nasıl bilineceğini; hasedin neden câhillerden daha fazla ulemâ arasında bulunduğunu; neden hasedin, insanın yakınlarında daha çok bulunup uzaktakilerde daha az bulunmasının sebebini; sâlihlerde, fâsıklardan daha fazla mevcut olmasının keyfiyetini ve tüm insanlar arasında, komşularda daha fazla bulunmasının nedenini soruyorsun.

1. Hasedin Tanımı

Hased, -Allah sana uzun ömür versin- bedeni yiyip tüketen ve muhabbeti ifsâd eden bir hastalıktır. Onun tedavisi zordur ve hasedçi sürekli somurtkandır. Bu, kapalı ve zor anlaşılan bir husustur. Açık ve net olarak görünen hased, tedavi edilemez. Gizli olanını tedavi eden ise zorluk içindedir.

رسالة في الحاسد والحسود

[فاتحة الرسالة]

وَهَبَ اللهُ لَكَ السَّلَامَةَ، وَأَدَامَ لَكَ الْكِرَامَةَ، وَرَزَقَكَ الْإِسْتِقَامَةَ، وَرَفَعَ
عَنْكَ التَّوْبَةَ.

كُتِبَتْ إِلَيَّ - أَيَّدِكَ اللهُ - تَسْأَلُنِي عَنِ الْحَسَدِ مَا هُوَ؟ وَمَنْ أَيْنَ هُوَ -
وَمَا دَلِيلُهُ وَأَفْعَالُهُ؟ وَكَيْفَ تُعْرِفُ أُمُورَهُ وَأَحْوَالَهُ، وَمِمَّ يُعْرِفُ ظَاهِرَهُ
وَمَكْتُومَهُ، وَكَيْفَ يُعْلَمُ مَجْهُولَهُ وَمَعْلُومَهُ، وَلَمْ يَصِرْ فِي الْعُلَمَاءِ أَكْثَرَ مِنْهُ
فِي الْجُهْلَاءِ؟ وَلَمْ كَثُرْ فِي الْأَقْرَبَاءِ وَقَلَّ فِي الْبُعْدَاءِ؟ وَكَيْفَ دَبَّ فِي
الصَّالِحِينَ أَكْثَرَ مِنْهُ فِي الْفَاسِقِينَ؟

وَكَيْفَ خُصَّ بِهِ الْجِيرَانُ مِنْ بَيْنِ جَمِيعِ أَهْلِ الْأَوْطَانِ.

[1. تعريف الحسد]

وَالْحَسَدُ - أَبْغَاكَ اللهُ - دَاءٌ يَنْهَكَ الْجَسَدَ، وَيُفْسِدُ الْوَدَّ، عِلَاجُهُ عَسِيرٌ،
وَصَاحِبُهُ ضَجْرٌ. وَهُوَ بَابٌ غَامِضٌ وَأَمْرٌ مُتَعَدِّرٌ، وَمَا ظَهَرَ مِنْهُ فَلَا
يُدَاوَى، وَمَا بَطَنَ مِنْهُ فَمُدَاوِيهِ فِي عَنَاءٍ.

II. VATAN SEVGİSİ / ÖZLEMİ RİSÂLESİ

A. Risâleye Dair Genel Bilgi

Câhız'ın bu risâlesinde de alt başlıklar bulunmamaktadır. Okumalarımız neticesinde metinde 11 alt başlık ve 1 de giriş eklemeyi uygun bulduk. Câhız bu eserinde de insanda fitrî bir özellik olan vatan özlemi ve vatan sevgisi duygusunu tahlil etmeye çalışmıştır. Câhız risâle boyunca yaptığı nakillerle sıla özleminin fitrî bir duygu olduğunu, birçok insanın bunu yaşadığını ortaya koymayı hedeflemiştir.

Câhız, eserin “Giriş” olarak başlıkladığımız ilk iki paragrafında yazının/kitâbetin ehemmiyetine değinmiştir. Burada ilk insandan itibaren bilginin ve hikmetin yazılarak nesilden nesile aktarıldığını vurgulamış, yazı olmasaydı hikmet, ilim ve edebin yok olup gideceğini ifade etmiştir. Âlimlerin de tarih boyunca düşüncelerini ve yaşanmışlıklarını, dönemlerinin yazı malzemesine (taş, ağaç, hayvan kemiği gibi) kaydettiklerini beyan etmiştir. Câhız'ın *Risâle fi'l-hanîn ile'l-evtân* adını taşıyan bu risâleye kitâbetin önemine değinerek giriş yapmış olması son derece önemlidir. Zira Câhız bu uygulamasıyla “eğer ben vatan özlemi, memleket sevdası hakkında bana ulaşan şiiirleri, sözleri ve hikâyeleri kaydetmemiş olsaydım bunlar yok olup giderdi ve çoğu hatta hiçbiri de size ulaşmazdı” demek istemiştir. Böylece Câhız, bu konuda farklı kimseler aracılığıyla elde etmiş olduğu rivâyet, şiiir ve haberleri derleyerek ve zaman zaman da

B. Vatan Sevgisi-Hasretine Dair Risâle

Giriş

Rahmân ve rahûm olan Allah'ın adıyla

Bilginin her bir çeşidi, hikmetin her bir türü ve edebînin her bir sınıfı için, o alanda dağınık olan bilgilerin toplanmasına yol açan bir sebep ve o konuda ayrı ayrı olan bilgi malzemesinin bir araya getirilmesine vesile olan bir mana vardır. Ne zaman ki edeb (ahlâk-edebiyat) taşıyıcısı olan kimseler ve ilim ehli, haberleri(n gerçek olanıyla sahte olanını) birbirinden ayırt etmeyi ve rivâyetlerden hüküm çıkarmayı terk ederse, değerli olan her bir inciyi, benzerine eklemese ve nadir bulunan hikmetli bilgiyi, misliyle bir araya getirmese işte o zaman hikmet, hükümsüz kalır, edeb öldürülmüş ve gizli bir şekilde bulunan her bir nadir bilgi de yok olmuş olur.

Eğer ulemâ, tarih boyunca düşüncelerini kaydetmemiş ve öncekilerden kendilerine ulaşan bilgileri kayaya kazınamış olsaydı ilim en başından temelsiz olurdu, sonu da zâyî olurdu. İşte bundan dolayı şöyle denilmiştir: “Önceki bulunduğu, sonra gelen de ondan istifade ettiği sürece insanlar hayır üzere kalacaklardır”.²⁵

²⁵ Bu ifade Selmân el-Fârisî'ye (ö. 36/656) ait olup sözün devamı, “Son insan öğrenmeden önce ilk insan yok olursa o zaman tüm insanlar helak olur.” şeklindedir. Bk. Ebû Muhammed Abdullâh b. Abdurrahmân et-Temîmî ed-Dârimî, *Sünenu'd-Dârimî*, thk.

رسالة الحنين إلى الأوطان

[فاتحة الرسالة]

بسم الله الرحمن الرحيم

إنَّ لكلِّ شيءٍ من العلم، ونوعٍ من الحكمة، وصنفٍ من الأدب، سبباً يدعو إلى تأليف ما كان فيه مشتتاً، ومعنى يحدو على جمع ما كان منه متفرقاً. ومتى أغفل حملة الأدب وأهل المعرفة تمييز الأخبار واستنباط الآثار، وضمَّ كلِّ جوهرٍ نفيسٍ إلى شكله، وتألَّف كلَّ نادر من الحكمة إلى مثله بطلت الحكمة وضاع العلم، وأميت الأدب، ودرس مستور كلِّ نادر.

ولولا تقييد العلماء خواطرهم على الدهر، ونقرهم آثار الأوائل في الصخر، لبطل أول العلم وضاع آخره. ولذلك قيل: " لا يزال الناس بخيرٍ ما بقي الأول يتعلم منه الأخير".

KAYNAKÇA

- Buhârî. *Sahîh (Mevsû'atü'l-hadisi's-şerîf: el-Kütübü's-sitte)*. nşr. Sâlih b. Abdilazîz b. Muhammed b. İbrâhîm Âlü's-Şeyh. Riyâd: Dâru's-Selâm, 4. Basım, 2008.
- Câhız, Amr b. Bahr. *el-Hayevân*. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1424.
- Câhız, Amr b. Bahr. *el-Beyân ve't-tebyîn*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru ve Mektebetü'l-Hilâl, 1423/2002.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullâh b. Abdurrahmân et-Temîmî. *Sünenü'd-Dârimî*. thk. Huseyn Selîm Esed ed-Dârânî. 4 Cilt. b.y.: Dâru'l-Muğnî, 1412/2000.
- Ebû Abbâs Ahmed b. Abdülmümin eş-Şüveysî, *Şerhû Makâmâtî'l-Harîrî*. 3 Cilt, Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2006.
- Ebû Dâvûd, Suleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî, *Sünenu Ebî Dâvûd (Mevsû'atü'l-hadisi's-şerîf: el-Kütübü's-sitte)*, nşr. Sâlih b. Abdilazîz b. Muhammed b. İbrâhîm Âlü's-Şeyh (Riyâd: Dâru's-Selâm, 2008).
- Ebû Hilâl el-Askerî, Ebû Hilâl el-Hasen b. Abdullâh. *Dîvânu'l-me ânî*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Cîl, ts.
- Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillâh el-İsfahânî. *Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtü'l-asfiyâ*. 10 Cilt. Mısır: Dâru's-Sa'âde, 1974.
- Gazzâlî, Muhammed b. Muhammed. *İhyâu ulûmu'd-dîn*. thk. m.y. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, B. y., t.y.

- Hasen el-Yûsî, Ebû Alî Nûruddîn el-Hasen b. Mes'ûd b. Muhammed el-Yûsî. *Zehru'l-ekem fi'l-emsâl ve'l-hikem*. thk. Muhammed Hacî - Muhammed el-Ahdar. 3 Cilt. Mağrib: eş-Şirketu'l-Cedîde; Dâru's-Sekâfe; Dâru'l-Beydâ, 1401/1981.
- İbn Fâris, Ebû'l-Huseyn Ahmed b. Fâris el-Kazvînî. *Mu'cemu mekâyisi'l-luğa*. thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn. 6 Cilt. b.y.: Dâru'l-Fikr, 1979.
- İbn Saîd el-Mağribî, Ebû'l-Hasan Alî b. Mûsâ el-Endelusî. *Neşvetu't-tarab fi târihi câhliliyyeti'l-arab*. thk. Nusret Abdurrahmân. Amman: y.y., ts.
- İbn Abdi Rabbih, Ebû Amr Ahmed b. Muhammed b. Abdi Rabbih. *el-Ikdu'l-ferîd*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1404/1983.
- Kâsım b. Sellâm, Ebû Ubeyd. *el-Emsâl*. thk. Abdulmecîd Katâmiş. Dâru'l-Me'mûn li't-Turâs, 1980.
- Kuşerî, Abdülkerîm b. Hevâzin. *er-Risâletü'l-Kuşeriyye*. thk. Abdülhalîm b. Mahmûd ve Mahmûd b. eş-Şerîf. 2 Cilt. Kâhire: Dâru'l-Ma'rife, ts.
- Mâverdî, Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed. *Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn*. Dâru Mektebeti'l-Hayât, 1986.
- Meydânî, Ebû'l-Fadl Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm en-Nîsâbûrî. *Mecma'u'l-emsâl*. thk. Muhammed Muhyiddîn 'Abdulhamîd. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.
- Muhâsibî, Ebû Abdullâh el-Hâris b. Esed. *Âdâbu'n-nufûs*. thk. Abdu'l-Kâdir Ahmed 'Atâ. Beyrut: y.y., ts.

- Müfide, Muhammed Hasan Abdurrahîm'in *Risâletü'l-hâsid ve'l-mahsûd li'l-Câhız* (v. 255) *fi mîzânî'n-nakdi'l-belâğî*. Mısır: Câmi'atü'l-el-Ezher eş-Şerîf, Küliyetü'd-Dirâsât el-İslâmiyye li'l-Benât.
- Müslim. *Sahîh* (*Mevsû'atü'l-hadisi'ş-şerîf: el-Kütübü's-sitte*). nşr. Sâlih b. Abdilazîz b. Muhammed b. İbrâhîm Âlü'ş-Şeyh. Riyâd: Dâru's-Selâm, 4. Basım, 2008.
- Nesâî. *Sünenü'n-Nesâî* (*Mevsû'atü'l-hadisi'ş-şerîf: el-Kütübü's-sitte*). nşr. Sâlih b. Abdilazîz b. Muhammed b. İbrâhîm Âlü'ş-Şeyh. Riyâd: Dâru's-Selâm, 4. Basım, 2008.
- Nevevî, Ebû Zekerıyyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref. *el-Ezkâr*. thk. Abdulkâdir el-Arnaût. Beyrut: y.y., ts.
- Nuveyrî, Şihâbuddîn Ahmed b. Abdilvahhâb b. Muhammed b. Abdiddâim el-Kureşî et-Teymî el-Bekrî. *Nihâyetü'l-ereb fi funûni'l-edeb*. 33 Cilt. Kahire: Dâru'l-Kutub ve'l-Vesâiku'l-Kavmiyye, 1423.
- Râğıb el-İsfehânî, Ebû'l-Kâsım el-Huseyn b. Muhammed. *Muhâdarâtu'l-udebâ ve muhâverâtu'ş-şuarâ ve'l-buleğâ*. 2 Cilt. Beyrut: Şirketu Dâru'l-Erkam b Eb'l-Erkam, 1420.
- Safedî, Salâhuddîn Halîl b. Aybek b. Abdullâh. *Nektu'l-himyan fi nuketi'l-umyan*. Beyrut: y.y., 1428/2007.
- eş-Şuarâ el-Hüzeliyyûn, *Divânu'l-Hüzeliyyîn*, nşr. Muhammed Mahmûd eş-Şınkıtî, 3 Cilt, Kâhire: ed-Dâru'l-Kavmiyye li't-Tibâ'a ve'n-Neşr, 1965/1385.

- Taberânî, Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb. *el-Mu'cemu'l-kebîr*. thk. Hamdî b. Abdulmecîd es-Selefi. 25 Cilt. Kahire: Mektebetu İbn Teymiyye, ts.
- Taberânî, Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb. *el-Mu'cemu'l-Evsat*. thk. Târik b. İvadullâh b. Muhammed - Abdulmuhsin b. İbrahim el-Huseynî. 10 Cilt. Kahire: Dâru'l-Haremeyn, ts.
- Tirmizî. *Câmiu't-Tirmizî (Mevsû'atü'l-hadisi's-şerîf: el-Kütübü's-sitte)*. nşr. Sâlih b. Abdilazîz b. Muhammed b. İbrâhîm Âlü's-Şeyh. Riyâd: Dâru's-Selâm, 4. Basım, 2008.
- Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer. *el-Fâik fi garîbi'l-hadîs ve'l-eser*. thk. Ali Muhammed el-Bicâvî ve Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhîm. 4 Cilt. Lübnan: Dâru'l-Ma'rife, 2. Basım, ts.
- Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer. *Rebî'u'l-ebrâr ve nusûsu'l-ahyâr*. 5 Cilt. Beyrut: Muessesetü'l-'Alemî, 1412.